

Formularea politicilor publice pentru dezvoltarea regională prin prisma abordării integrate

Tatiana SAVCA,
magistru, lector superior universitar,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

The article is devoted to the analysis of ways of elaboration of developmental policies in European Union through the integral approach. The regional policy of the European Union is based on the integrated approach. The option of the Republic of Moldova for the EU imposes the national public administration authorities to respect the principles and approaches accepted at European level. The integral approach of community development will enable the Republic of Moldova to come close to the European standards. In this context, the formulation of governmental and local public policies for regional development should be based on knowledge and application of EU procedures and tools in order to obtain results of regional impact.

Cuvinte-cheie: politici publice, dezvoltare regională, abordare integrată, sistem, strategii, coeziune.

Republica Moldova (RM), prin semnarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană, a confirmat încă o dată dorința și alegerea sa pentru valorile și principiile europene de dezvoltare. Uniunea Europeană (UE) promovează pacea, valorile sale și bunăstarea popoarelor; oferă cetățenilor săi un spațiu de libertate, securitate și justiție. Instituind o piață internă unică, UE promovează coeziunea economică, socială și teritorială, precum și solidaritatea între cele 28 de state-membre.

Opțiunea pentru UE a RM are un impact direct asupra tuturor strategiilor elaborate de către Guvern. Atât politicile sectoriale cât și cele transversale, cum este politica de dezvoltare regională, trebuie să respecte principiile și abordările acceptate la nivel european. Abordarea integrată a dezvoltării comunităților va permite Republicii Moldova să se apropie de standardele europene. Pentru a face față unei astfel de abordări este nevoie de cunoașterea principiilor, me-

canismelor, procedurilor și instrumentelor folosite la nivelul UE și statelor-membre, fapt ce ar permite ca sistemul nostru administrativ și spectrul de politici publice să fie cât mai compatibile cu cele europene.

De ce abordare integrată? Primele elemente de abordare integrată le desprindem încă de la începuturile politicii europene de coeziune. În anul 1957, când cele șase țări-fondatoare (Belgia, Franța, Germania, Italia, Luxemburg, Țările de Jos) au semnat Tratatul de la Roma, [16] obiectivul lor a fost „să consolideze unitatea economiilor lor și să asigure dezvoltarea armonioasă a acestora prin reducerea decalajelor dintre anumite regiuni și a dezvoltării lente în cazul regiunilor defavorizate.” Acest obiectiv a fost inspirat de preocuparea că unele regiuni mai puțin dezvoltate nu ar putea beneficia de continuarea integrării pe piață. [7, p. 4]

Extinderile succesive au sporit substanțial discrepanțele regionale din UE. În anul 1986, odată cu aderarea la Uniune a Greciei,

Spaniei și Portugaliei, proporția populației care locuia într-o regiune cu un PIB pe cap de locuitor sub 30% din media UE a crescut brusc de la 12,5 % la 20 %. [3, p.4] Ultimele trei extinderi (2004 – 10 țări, 2007 – 2 țări, 2013 – o țară) au exacerbat diferențele regionale în ce privește nivelul de dezvoltare și au sporit și mai mult nevoia unei politici care să promoveze dezvoltarea în toate regiunile. UE s-a pronunțat pentru o abordare integrată.

Abordarea integrată este un proces destinat să combine, să interpreteze și să transfere cunoștințele din diverse domenii științifice în scopul abordării problemelor legate de social, economic și mediu, punând în lumină întregul lanț cauză-efect. Principalul său punct forte este pluridisciplinaritatea care permite definirea obiectului analizat în mod amplu și precis și – în mod compatibil cu cunoștințele disponibile – reducerea gradului de nesiguranță sau introducerea acestuia în analiză.

Abordarea integrată subliniază ideea că *promovarea dezvoltării necesită coordonarea strânsă a politicilor publice. De exemplu, atât investițiile în infrastructură cât și cele în învățământ și inovație pot contribui la dezvoltare. Experiența UE demonstrează, că o asemenea coordonare se poate produce însă efectiv numai la nivel regional, pentru că factorii de creștere prezintă diferențe foarte mari între regiunile europene.* [13]

Abordarea integrată oferă posibilitatea de a impune *condiții de ordin teritorial în politicile sectoriale*. Tendința UE este de a reuni diferiții actori și nivelurile de decizie, precum și sectoarele de activitate. [4] De exemplu, experiența instituțiilor responsabile de dezvoltarea regională din Germania [14] identifică un set de instrumente ce contribuie la promovarea specificului regional, cum ar fi:

a) cunoașterea regiunii și conturarea cât mai clară a profilului acesteia;

b) promovarea economică, a dezvoltării afacerilor, la nivel local și regional;

c) organizarea participării tuturor părților interesate în elaborarea politicilor de dezvoltare regională;

d) dezvoltarea capacităților părților interesate din regiune;

e) promovarea parteneriatelor intra- și interregionale;

f) dezvoltarea și susținerea marketingului regional (în cadrul regiunii și în afara ei).

În sfârșit, abordarea integrată oferă, astfel, garanția că în fiecare etapă a acțiunilor europene se ține cont de caracterul teritorial și de împrejurările locale unice.

Abordarea integrată evidențiază, de asemenea, necesitatea de a lucra cu un concept mai flexibil privind spațiul geografic, acesta putând fi unul restrâns, cum este cazul insulelor sau al cartierelor urbane, sau unul extins, ca în cazul regiunilor metropolitane sau al macroregiunilor precum Marea Baltică. [8]

De exemplu, unele programe ale politicii de coeziune europene pot urmări extinderea accesului la servicii de bandă largă în anumite zone din regiunea lor în care investițiile necesare în acest sens nu ar genera suficient profit pentru a motiva companiile să acționeze singure. Alte programe pot urmări crearea unei dimensiuni multiregionale care să le permită să formuleze o strategie comună pentru o zonă funcțională. Spațiul geografic rămâne în continuare important. [7, p. 5]

Potrivit unor cercetări recente, creșterea economică nu depinde numai de disponibilitatea resurselor, ci și de gestionarea eficientă a factorilor interdependenți ai creșterii. [13] *De exemplu, un raport OCDE afirma că îmbunătățirile de la nivelul infrastructurii nu constituie în sine factori care să conducă automat la intensificarea creșterii economice. Dar, dacă ele se combină cu îmbunătățiri în domeniul învățământului și al inovației, se constată un impact semnificativ al investițiilor în infrastructură, ceea ce conduce la creștere economică.* [6, p. 11]

Tot astfel, dacă cercetarea și dezvoltarea se concentrează asupra unei anumite zone

sau regiuni, acest lucru nu înseamnă în mod necesar că beneficiile se vor simți doar în regiunea în cauză.

Deci *abordarea integrată este garanția eficienței* politicilor comune europene, după cum este expus în *Raportul referitor la politica regională ca parte a unor sisteme mai ample de ajutoare de stat*. [12]

Abordarea integrată la nivel european implică două dimensiuni: *dimensiunea verticală*, care presupune o mai bună coordonare și cooperare între diferitele niveluri de guvernare; *dimensiunea orizontală*, care impune o aplicare coerentă a politicilor sectoriale pentru a obține o dezvoltare durabilă și pentru a asigura sinergia cu alte politici relevante ale Uniunii Europene.

Ce obiective ale politicilor UE pentru 2020 sunt trasate prin prisma abordării integrate? Pentru a favoriza o abordare integrată și coerentă, Uniunea Europeană a pus accentul, în perioada de după 2014, pe consolidarea coeziunii teritoriale.

Tratatul de la Lisabona [15] recunoaște în mod explicit coeziunea teritorială ca obiectiv fundamental al Uniunii, în plus/complementar la coeziunea economică și socială. Ca urmare, problemele teritoriale sunt analizate din perspectivă strategică și în elaborarea politicilor publice se acordă o atenție sporită impactului lor teritorial.

Realizarea coeziunii teritoriale, ca obiectiv al UE, este în această privință fundamentală pentru viitorul politicilor comune. [23] Domeniul de aplicare a coeziunii teritoriale ia în considerare trei dimensiuni: *dimensiunea corectoare*, care să aibă în vedere „reducerea decalajelor existente,” asigurând egalitatea în ceea ce privește accesul la serviciile publice esențiale pentru toți cetățenii, indiferent de locul de reședință; *dimensiunea preventivă*, care să asigure o „mai mare coerență a politicilor sectoriale cu impact teritorial” și care să urmărească valorificarea resurselor endogene din toate zonele defavorizate, pentru a garanta menținerea populației în aceste regiuni, și *dimensiunea*

stimulativă, care să vizeze ameliorarea „integrării teritoriale,” încurajând cooperarea.

Coeziunea teritorială care devine, prin Tratatul de la Lisabona, [15] o competență partajată între Uniunea Europeană și statele-membre, [20] trebuie să se regăsească în toate politicile sectoriale și să devină expresia guvernantei pe mai multe niveluri.

Comitetul Regiunilor concepe guvernanta pe mai multe niveluri drept „o acțiune coordonată a Uniunii Europene, a statelor-membre și a autorităților locale și regionale, bazată pe parteneriat și vizând elaborarea și aplicarea politicilor UE.” [4, p. 6]

În plus, pentru reușita aplicării strategiilor de dezvoltare durabilă în zonele urbane trebuie promovată guvernanta urbană. Guvernanta urbană este solicitată nu doar pentru a coordona ansamblul nivelurilor de guvernare, ci și pentru a implica actorii locali. Guvernanta urbană trebuie să urmărească, într-o abordare integrată, cei trei piloni ai dezvoltării durabile (mediu, economie, aspecte sociale), pentru a garanta o veritabilă coeziune socială și teritorială.

Mai mult ca atât, politica de coeziune în perioada 2014-2020 a Uniunii Europene urmărește o concentrare a investițiilor pe priorități de dezvoltare, [18] favorizând dezvoltarea economică a regiunilor.

Cele trei obiective menționate în Strategia Europa 2020, la fel, pun accentul pe dezvoltarea regiunilor. Astfel, obiectivul „*Creștere economică inteligentă*” prevede sporirea competitivității, mai ales în regiunile mai puțin dezvoltate. Obiectivul „*Creștere inclusivă*” se pretinde a fi atins prin promovarea ocupării forței de muncă și sporirea stării de bine a oamenilor. Obiectivul „*Creștere ecologică*” prevede protejarea și îmbunătățirea calității mediului. [21]

În această ordine de idei, abordarea integrată, planificarea strategică, dimensiunea spațială și evaluarea impactului investițiilor devin elemente-cheie ale formulării politicilor publice și ale programelor operaționale aferente politicilor Uniunii Europene. Ele-

mentele-cheie îndeamnă autoritățile publice ale statelor-membre la o mai bună corelare între planificarea spațială și politicile de dezvoltare regională.

Agenda Teritorială a Uniunii Europene 2020 a fixat 6 priorități spațiale esențiale pentru dezvoltarea Uniunii Europene:

1) *promovarea unei dezvoltări policentrice și echilibrate a teritoriului*, condiție pentru o coeziune spațială și un element important al competitivității teritoriale;

2) *încurajarea dezvoltării integrate în orașe, zone rurale și alte zone specifice* astfel încât să fie susținute sinergiile și să se valorizeze mai bine potențialul teritorial;

3) *integrarea spațială în zonele transfrontaliere și în regiunile transnaționale funcționale*, ca element-cheie în competiția la nivel global prin mai bună utilizare a potențialului de dezvoltare și protecția mediului natural;

4) *asigurarea competitivității globale a regiunilor și teritoriilor* pe baza unor economii locale puternice, ca element-cheie în competiția la nivel global prin prevenirea exportului de capital uman și reducerea vulnerabilității la crize economice externe;

5) *îmbunătățirea conectivității teritoriale în beneficiul persoanelor, comunităților și întreprinderilor*, condiție importantă pentru coeziune spațială (cum ar fi serviciile de interes general), ca element important al competitivității teritoriale și condiție esențială pentru o dezvoltare durabilă;

6) *un management inteligent al capitalului ecologic, peisajelor și valorilor de patrimoniu cultural*, inclusiv un *management integrat al riscurilor*, ca o condiție necesară pentru o dezvoltare durabilă. [19]

În conformitate cu Agenda Teritorială, teritoriile rurale din Uniunea Europeană trebuie să elaboreze strategii integrate, bazate pe guvernanta pe mai multe niveluri, menite să stimuleze dezvoltarea durabilă și competitivitatea acestor zone. Strategiile trebuie să prevadă mijloace pentru a face față dezavantajelor naturale cu care se confruntă aceste teritorii, precum și dezechilibrelor dintre aceste zone și cele urbane.

[20]

Ce mecanisme și proceduri trebuie respectate? Pentru a conecta mai bine strategiile și programarea proiectelor de dezvoltare și a identifica indicatori clari de performanță, Comisia Europeană a adoptat un nou cadru logic ce poate fi rezumat prin două idei de bază:

a) ce situații regionale, locale, sectoriale sau individuale se dorește a fi schimbate și care sunt indicatorii de performanță relevanți;

b) ce tip de acțiune/proiect poate contribui semnificativ la această schimbare.

Avându-se în vedere aceste aspecte, UE a adoptat pentru perioada 2014-2020 un nou cadru general, mai simplu și mai selectiv, care este sintetizat în tabelul 1.

După cum observăm, *abordarea teritorială integrată* se impune ca o condiție majoră care trebuie respectată de țările-membre ale UE în elaborarea Acordurilor Naționale de Parteneriat.

Pentru a elabora cu succes Acordul Național de Parteneriat, fiecare țară-membru a UE a respectat anumite cerințe procedurale. De exemplu, experiența Franței ne poate ajuta să desprindem anumite recomandări privind procesul și procedurile ce trebuie respectate în elaborarea politicilor de dezvoltare. În procesul pregătirii pentru programele operaționale ale Uniunii Europene 2014-2020, Franța a realizat următoarele activități:

a) *a format un grup de lucru* care a elaborat o metodologie de lansare bine coordonată a următoarelor generații de strategii regionale în raport cu Strategia Europa 2020;

b) *grupul a identificat datele regionale disponibile, a definit indicatorii comuni utili, a coordonat activitățile serviciilor și ministerelor în vederea colectării informației sau, în caz de necesitate, a creat o nouă organizație de colectare a datelor regionale*. Este de menționat, că la acel moment a fost foarte

Tabelul 1. Cadrul general de acțiune al UE pentru 2014-2020.

<i>Nivelul UE</i>	<i>Abordare specifică</i>
Strategia UE 2020.	Un număr limitat de obiective cuantificabile pentru UE și fiecare stat-membru.
Regulamentele Fondurilor structurale și de investiții ale UE.	Obiective tematice și priorități de investiții exacte.
Cadrul strategic comun.	Acțiuni-cheie și sinergie între diferite fonduri.
<i>Nivelul național</i>	<i>Abordare specifică</i>
Acordul Național de Parteneriat.	Priorități naționale – selectarea obiectivelor tematice conform categoriilor de regiuni – Abordări teritoriale integrate.
<i>Nivelul regional sau sectorial</i>	<i>Abordare specifică</i>
Programe operaționale.	Selectarea unui număr limitat de: - obiective tematice și priorități de investiții; - obiective specifice cu elucidarea clară a schimbărilor preconizate și cu indicatori de performanță și de produs.

Sursa. <www.europa.eu>.

important să se argumenteze necesitățile și să se clarifice situația inițială pentru a descrie schimbările preconizate;

c) a fost realizată evaluarea ex-ante a fiecărui program propus. Aceasta a fost realizată pentru a îmbunătăți calitatea și elaborarea fiecărui program (strategie) și a verifica dacă obiectivele și țintele pot fi atinse. Verificarea calității strategiei de program este una dintre sarcinile principale ale evaluării ex-ante. [1] Sarcinile evaluării ex-ante au fost grupate în cinci componente principale:

- 1) strategia de program;
- 2) indicatori, monitorizare și evaluare;
- 3) concordanța alocărilor financiare;
- 4) contribuția la Strategia Europa 2020;
- 5) evaluarea strategică de mediu.

Ce instrumente pot fi valorificate? Pentru asigurarea funcționalității unui sistem bazat pe abordarea integrată experiența UE oferă un set de instrumente viabile la

diferite etape de formulare și realizare a politicilor publice europene pentru dezvoltarea regiunilor. Documente de referință în acest sens sunt ghidul de realizare a evaluării ex-ante, [1] proiectul de model și instrucțiuni generale privind conținutul acordului de parteneriat, [10] proiectul de model și instrucțiuni generale privind conținutul Programelor operaționale 2014-2020. [11]

În opinia lui Mauro Terzoni (Consilier Regional în Regiunea Marche din Italia), la nivel administrativ, „în viitor politica de dezvoltare regională se va concentra mai puțin pe procese – cum a fost cazul în trecut – și mai mult pe rezultate; mai puțin pe cheltuieli și mai mult pe modul în care se realizează aceste cheltuieli.” Eforturile autorităților de gestionare a programelor pentru implementarea politicilor de dezvoltare regională se vor concentra mai puțin pe controale

și audit și mai mult pe calitatea/cantitatea efectelor programului. [8]

Pentru a avea o evaluare corectă a rezultatelor programelor operaționale europene, vor fi necesare sisteme de evaluare/monitorizare capabile să surprindă valoarea adăugată a intervenției finanțate. În acest sens, vor fi necesare statistici îmbunătățite (indicatori de context), care să permită stabilirea nivelurilor de referință și a țintelor astfel încât să poată fi măsurată „schimbarea.”

Măsurarea politicilor implică, de asemenea, răspundere și determină caracterul comparabil al politicilor. Prin aceasta, configurarea unui program orientat către rezultate poate deveni un proces chiar mai delicat și sensibil.

Actualmente, sute de programe și de proiecte cu impact regional sunt în curs de implementare în cadrul politicii de coeziune a Uniunii Europene. Pentru a permite Comisiei Europene să fie în permanență informată cu privire la principalele realizări și obiective de etapă, se aplică un set de așa-numiți „indicatori de bază” ai programelor din cadrul politicii de coeziune. Acești indicatori oferă informații aproape în timp real, care vin în sprijinul mesajelor-cheie ale politicii regionale și arată progresele înregistrate în ceea ce privește îndeplinirea obiectivelor. [8, p. 12]

Actuala criză economică a evidențiat o nevoie clară a instituțiilor Uniunii Europene de a reechilibra finanțele publice la nivel național, regional și local. Prudența în materie de cheltuieli nu ar trebui să genereze o reducere a investițiilor în capitalul social, inovare și cercetare, întrucât acestea sunt elementele de bază care pot stimula o revenire a creșterii economice a regiunilor.

Un alt instrument folosit la nivel european îl prezintă investițiile teritoriale integrate (ITI). ITI reprezintă un instrument de punere în aplicare a strategiilor teritoriale într-o manieră integrată care permite statelor-membre să pună în aplicare programe operaționale la nivel intersectorial și să re-

curgă la finanțare de la mai multe axe prioritare ale unui sau ale mai multor programe operaționale. Ca atare, existența ITI conferă statelor-membre atât flexibilitate în ceea ce privește elaborarea programelor operaționale, cât și eficiență în materie de punere în aplicare a unor acțiuni integrate prin finanțare simplificată. [17, p. 2]

Este important să subliniem, că ITI nu pot fi utilizate în mod eficace decât dacă zona geografică în cauză are o strategie teritorială intersectorială integrată.

Inovarea reprezintă una dintre prioritățile-cheie ale proiectului de reformare a politicii regionale pentru perioada 2014-2020, deoarece inovarea joacă un rol esențial în oferirea aceluși impuls atât de necesar creșterii și, în consecință, creării de locuri de muncă mai numeroase și mai bune.

Un instrument nou propus pentru promovarea inovațiilor este *specializarea inteligentă*. Specializarea inteligentă presupune ca un stat-membru sau o regiune să selecteze un număr limitat de priorități, ținând cont de propriile atu-uri, de avantajele comparative și de locul unde există cel mai ridicat potențial pentru un impact de durată. Această abordare sprijină regiunile în cunoașterea adevăratului lor potențial de inovare și în reorientarea structurilor lor industriale și de cercetare către ramurile piețele internaționale. [9, p. 8]

Scopul specializării inteligente este acela de a transforma economiile pe direcția unei valori adăugate sporite și a unui număr mai mare de activități competitive. Elaborarea de strategii în materie de cercetare și inovare bazate pe conceptul de specializare inteligentă este una dintre condițiile esențiale pentru accesarea fondurilor structurale începând din 2014. [9]

Elaborarea strategiilor de cercetare și inovare pentru specializarea inteligentă reprezintă o sarcină solicitantă, în special în țări fără o tradiție prea veche în materie de elaborare de politici de inovare cu implica-

rea părților interesate sau experiență în ceea ce privește punerea în aplicare și evaluarea acestora. Strategiile respective pot constitui chiar o provocare pentru țări cu ecosisteme funcționale de inovare, deoarece există o cerință în sensul stabilirii priorităților și luării deciziilor dificile. Prin urmare, Comisia Europeană a creat instrumente care sprijină statele-membre și regiunile în dezvoltarea propriilor strategii în materie de specializare independentă.

Platforma de specializare inteligentă (Platforma S3), găzduită de Institutul pentru Studii Tehnologice Prospective (IPTS – una dintre cele șapte instituții care fac parte din Centrul Comun de Cercetare al UE), s-a implicat îndeaproape în elaborarea conceptului de specializare inteligentă și implicațiile acestuia. Platforma asigură regiunilor și experților consiliere, acces la materialele statistice, orientări și asistență metodologică, exemple de bune practici și instrumente de învățare reciprocă. Aceasta organizează, printre altele, ateliere, sesiuni de formare și evaluări în rândul factorilor de decizie politică, care contribuie la elaborarea strategiilor de cercetare și inovare pentru specializarea inteligentă a regiunilor.

Lecții de învățat pentru RM. Cele expuse ne permit să concluzionăm că cererea unei dezvoltări veridice a teritoriilor cu implicații asupra creșterii economice se reflectă în oferta de politici publice integrate elaborate în bază abordării integrate a regiunilor.

Modelul de dezvoltare, bazat pe abordarea integrată, și documentele-cadru corespunzătoare ale UE sunt utile de examinat, ca o posibilă referință, pentru viitorul cadru al politicilor publice de dezvoltare a Republicii Moldova.

Adoptarea unei abordări integrate în vederea dezvoltării regionale impune utili-

zarea de către factorii politici din Republica Moldova a unor strategii și programe care să trateze necesitățile reale, fără a ceda tentației de a cheltui resursele pe sectoare individuale.

Pentru aceasta este nevoie de stabilirea în cadrul politicilor de dezvoltare a regiunilor a unor obiective și ținte bazate pe o analiză a dificultăților cu care se confruntă regiunea însăși.

Principiile-cheie ale politicii regionale a UE, precum parteneriatul, guvernanța pe mai multe niveluri, subsidiaritatea și abordările strategice și integrate transformă politicile de dezvoltare regională într-un atu esențial. Acestea conferă atribuții actorilor de la nivel local, îmbunătățesc eficacitatea strategiilor de creștere, consolidează cooperarea între sectoarele public și privat și sunt utile în cadrul punerii în aplicare a strategiei de dezvoltare. Experiența europeană în materie de abordare integrată în politica regională a Uniunii Europene este considerată deosebit de relevantă pentru Republica Moldova.

În sfârșit, abordarea integrată prezintă și ea dificultăți pentru cei care lucrează în teren. În acest sens, strategiile locale nu trebuie formulate izolat, ci trebuie să țină cont de strategiile care se implementează în alte zone, cum ar fi regiunile, raioanele, localitățile învecinate. Aici, putem apela la experiența politicii europene de coeziune în ce privește sprijinirea dezvoltării modelelor de politici publice care sunt necesare pentru a ajuta regiunile Republicii Moldova să interacționeze și să-și exploateze sinergiile. Cu alte cuvinte, o abordare integrată în formularea politicilor publice, în care acțiunile sunt coordonate între mai multe zone de politică, va aduce rezultate mai bune decât inițiativele individuale.

BIBLIOGRAFIE

1. Documente de referință privind evaluarea ex-ante, [On-line]: <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2014/working/ex_ante_en.pdf>.
2. Documente de referință privind obiectivele generale, [On-line]: <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag41/mag41_en.pdf>.
3. Eurostat. „Prodcom statistics/Top product groups: main producer countries,” 2011.
4. Guvernanța pe mai multe niveluri, Cartea Albă a Comitetului Regiunilor, Comitetul Regiunilor, Bruxelles, 2009, <<http://www.cor.europa.eu>>.
5. <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag44/mag44_en.pdf>.
6. Long Finance, Financial Centre Futures. The Global Financial Centres Index, 2012.
7. O abordare integrată a politicii de coeziune. // „Panorama,” nr. 34, publicat de către Comisia Europeană, 2010.
8. „Panorama,” nr. 41, Comisia Europeană, Direcția Generală Politică Regională, 2012, p. 12.
9. „Panorama,” nr. 44, Comisia Europeană, Direcția Generală Politică Regională, 2012, p. 8.
10. Proiect de model și instrucțiuni generale privind conținutul acordului de parteneriat, versiunea 3 – 21.05.2013, <http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/pdf/preparation/1_partnership_agreement_template_guidance_2013_05_21.pdf>.
11. Proiect de model și instrucțiuni generale privind conținutul Programelor operaționale 2014-2020, <http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/pdf/preparation/2_operational_programme_template_2013_05_21.pdf>.
12. Raport referitor la politica regională ca parte a unor sisteme mai ample de ajutoare de stat (2013/2104(INI)). Document de ședință, Comisia pentru dezvoltare regională, Parlamentul European, A7-0204/2013, 06.06.2013, p. 28.
13. Raportul „Realizarea unei adevărate coeziuni teritoriale, sociale și economice în UE – o condiție sine qua non a competitivității globale?” (2009/2233(INI) , Comisia pentru dezvoltare regională, 05.11.2010.
14. Regional Management for Regional Rural Development. In: Went Capacity Building International, Germany, 2010.
15. Tratatul de la Lisabona, semnat la 13.12.2007, în vigoare 01.12.2009, <www.europa.eu> (accesat la 10.01.2015).
16. Tratatul de la Roma, semnat la 25.03.1957, în vigoare 01.01.1958, <www.europa.eu> (accesat la 10.01.2015).
17. Investiții Teritoriale Integrate, Fișă informativă, Comisia Europeană, martie 2014.
18. Politica de coeziune a UE 2014-2020: propunerile legislative - <http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/proposals_2014_2020_en.cfm>.
19. Agenda Teritorială 2020 - <www.eu2011.hu/files/bveu/documents/TA2020.pdf>.
20. Stadiul și perspectivele teritoriale ale Uniunii Europene - <http://www.eu-territorialagenda.eu/Reference%20Documents/updated%20Territorial%20State%20and%20Perspective%20of%20the%20EU_May_2011_FINAL.pdf>.
21. Cum să întărim dimensiunea teritorială a Strategiei Europa 2020 și a Politicii de Coeziune - <http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Prezydencja/Documents/Background_report_territorial_dimension_of_EU2020_CP.pdf>.
22. Al cincilea raport privind coeziunea socială, economică și teritorială - <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion5/pdf/5cr_ro.pdf>.

23. Cartea verde privind coeziunea teritorială. Transformarea diversității teritoriale într-un avantaj, <http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/consultation/terco/paper_terco_ro.pdf>.

24. Raportul Barca privind Agenda unei politici de coeziune reformată (abordare teritorială în vederea realizării provocărilor și așteptărilor Uniunii Europene), <http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf>.

25. Proiecte realizate în cadrul programului ESPON 2013 – Rețeaua europeană de observare a dezvoltării și coeziunii teritoriale, de ex., proiectul Interco-Indicatori ai coeziunii teritoriale, [On-line]: <http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ScientificPlatform/interco.html>.

Prezentat: 12 februarie 2015.

E-mail: tatisav@rambler.ru